

Anti-Siyonist Yahudilerin Dini Argümanları ve Değerlendirmesi

• Eldar Hasanoğlu^a

Özet

Avrupa Hristiyanlarının asırlardır Yahudilere uyguladığı dışlayıcı ve antisemitist tutumuna çözüm arayışı neticesinde Siyonizm akımı ortaya çıkmıştır. Bu akım, Kudüs başkent olmak üzere Filistin topraklarında Yahudi ulusunun bağımsızca yaşayacakları bir devlet kurma hedefiyle yola koyulmuştur. Siyonizm 19. yüzyılın sosyal gerçeğe dökülmekle birlikte, kendisini Yahudi tarihi değerlerine ve geleneksel inançlarına dayandırmıştır. Yahudi kutsal metinlerinde Kudüs'ün dini ehemmiyetiyle ilgili yer alan rivayetler Siyonizm ideolojisine önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca, Yahudilikteki vaat edilmiş topraklar (*arz-ı mevud*) inancı Siyonizm'in öncülerinin esas aldığı şiar olmuştur. Onlar bu şiar doğrultusunda, Kudüs'e dönmek ve burada mabedi inşa etmek için tarih boyunca sarf edilen askeri ve diplomatik çabalara atıfta bulunmuş, kendi girişimlerini de bu çabaların sonuncusu olarak sunmuşlardır. Ancak Yahudi kitlenin Siyonizm'e yaklaşımı tekdüze olmamıştır. Bazıları bu ideolojiyi benimsemiş, bazıları ise reddetmiştir. Reddeden kitleden bir kısmı zaman içerisinde bu tutumunu değiştirmiş, Siyonizm'e karşı çıkmaya da nötr yaklaşım benimseyenler olduğu gibi Siyonistlere katılanlar da olmuştur. Ancak seküler ve dindar kesim arasında hatırı sayılır sayıda bir kitle ise Siyonizm'e muhalefetini sürdürmeye devam etmektedir. Siyonizm her ne kadar kendisini dini değerlerle eşleştirmeye çalışsa da, karşı çıkan dindarlar onu sapkınlık olarak görmüşlerdir. Anti-Siyonist dindar Yahudilere göre Aydınlanma sonrası Avrupa değerleri Siyonizm olarak Yahudiliğe dikte edilmiştir. Yahudilikte Avrupai değerlere uygun düşenler kabul edilmiş, uygun düşmeyenler ise atılmış ve neticede keyfi bir şekilde oluşturulan ideoloji ortaya çıkmıştır. Yine onlara göre Siyonistler Talmud'da yer alan "Üç Yemin" düsturunu da çiğnemiş ve toplu göçler organize edip İsrail devletini kurmuşlardır. Bu yaklaşımları dolayısıyla anti-Siyonist dindar Yahudiler İsrail devletini de meşru görmemiş, onu "isyan yurdu" diye nitelenmişlerdir. Günümüzde anti-Siyonist dindar Yahudiler farklı cemaatlerde temsil olunmaktadır. Bunlardan Neturey Karta sayıca en kalabalık gruptur. Bazı cemaatler Satmar grubu liderliğinde bir araya gelerek Eda Haredit isimli çatı kuruluşu oluşturmuşlardır. Bunlar dışında da ufak çaplı cemaatler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, anti-Siyonizm, Harediler, anti-Siyonist Yahudiler, Neturey Karta, Eda Haredit.

^a Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, eldarhasanoglu@gmail.com, ORCID 0009-0005-8241-5545

Religious Arguments of Anti-Zionist Jews and Their Evaluation

Abstract

The Zionist movement emerged as a result of the search for a solution to the exclusionary and anti-Semitic attitude of European Christians towards Jews for centuries. This movement set out with the goal of establishing a state in Palestine, with Jerusalem as its capital, where the Jewish nation would live independently. Although Zionism emerged out of the social realities of the 19th century, it based itself on Jewish historical values and traditional beliefs. The narratives in Jewish sacred texts about the religious significance of Jerusalem contributed significantly to the ideology of Zionism. In addition, the belief in the promised land (arz-ı mevud) in Judaism was the motto of the pioneers of Zionism. In line with this motto, they referred to the militarist and diplomatic efforts of Jews made throughout history to return to Jerusalem and build the temple there and presented their own attempt as the last one of these efforts. However, the approach of Jews to Zionism has not been uniform. Some embraced the ideology, while others rejected it. Over time some of them changed their stance, and there were some who did not oppose Zionism but adopted a neutral approach, as well as those who joined the Zionists. However, a considerable number of secular and religious people continue to oppose Zionism. Although Zionism tries to match itself with religious values, the opposing religious people see it as a perversion and heresy. According to anti-Zionist religious Jews, post-Enlightenment European values have been dictated to Judaism in the form of Zionism. Those among Jewish doctrines that conformed to European values were accepted and those that did not were discarded, which resulted as emergence of unreasonably created ideology. According to them, the Zionists also violated the “Three Oaths” in the Talmud, organized mass migrations and established the State of Israel. Due to this approach, anti-Zionist religious Jews did not recognize the State of Israel as legitimate and described it as a “land of rebellion”. Today, religious anti-Zionist Jews are represented in different congregations. Neturei Karta is the most numerous group among them. Some communities have come together under the leadership of the Satmar and formed an umbrella organization called Edah Charedit. There are also a number of smaller congregations.

Keywords: Palestine, anti-Zionism, Charedim, anti-Zionist Jews, Neturei Karta, Edah Charedit.

Giriş

Siyonizm’in fikrî dayanakları Yahudiliğin temel ilkelerinden olup dini kaynaklarda eski çağlardan itibaren mevcut olmakla¹ birlikte, bir siyasi ideoloji ve sosyal hareket olarak XIX. yüzyılın ortalarında Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Nitekim bu tabir kavramsal olarak Avrupa’da XIX. yüzyılın sonlarında gündeme girmiştir. İlk defa 1890’da (bazılarına göre 1892) Avusturyalı Yahudi gazeteci Nathan Birnbaum bu sözcüğü kullanmıştır.² Siyonizm hareketi Hristiyanların Yahudi düşmanlığına bir tepki ve çare arayışının sonucu olarak doğmuştur. Yahudileri onbeş asırdan fazladır süregelen organize baskı ve eziyetlerden kurtarmak için bir Yahudi ulus devleti kurmayı amaçlayan bu hareket, yüzyılın sonlarına doğru organize yapıya dönüşmüş ve sonraki yarım asır içerisinde de fiili sonuçları görünmüştür. Bölgede Yahudi demografik altyapısını oluşturmak için XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bölgeye düzenlenen *aliya*/yükseliş adlı organize göçlerle dünyanın

¹ Detaylı bilgi ve örnekler için bkz. Eldar Hasanoğlu, “Yahudiler Siyonizm’i Hristiyanlardan mı aldılar?”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1. no 9 (2022), 122, 132 ve dvm.

² Rafael Medoff and Chaim I. Waxman, *Historical dictionary of Zionism* (Lanham: The Scarecrow Press, 2008), 47; Bülent Şenay, *Christian Zionism, theopolitics and Biblical myth-making* (Bucuresti: Bucharest University Press, 2021), 17.

dört bir yanından getirilenler sayesinde Yahudi nüfusun sayısı artmıştır. Asırlardın yaşadıkları yerleri terk edip gelmek için Yahudileri motive eden şey, onların bölgeye, özellikle Kudüs'e duydukları dini bağlılıkları olmuştur. Özellikle Hristiyanlar arasında yaşayanların gördükleri pogrom, sistemli baskılar, hak ihlalleri, tehditler ve gelecek umudundan yoksunluk onları bir Yahudi devleti kurma hususunda arayışa iterken, söz konusu bağlılık dolayısıyla Filistin toprakları üzerinde karar kılınmıştır. Siyonizm'in kanaat öncüleri bu bağlılığı pekiştirmiş, bulundukları çevrelerde Siyonizm ideolojisinin propagandasını yapmışlardır.

XIX. yüzyılın ikinci çeyreğine denk gelen Siyonizm ideolojisinin başlangıç noktasında R. Yehuda Alkalai, R. Zvi Hirsch Kalischer gibi din adamları bulunmuştur. Doğu Avrupa'da pogromlarda ezilen dindaşları için yardım toplama amacıyla konuyu gündem etmiş, vaazlarında değindikleri hususlarla bu fikri toplum arasında yaymaya başlamış ve belli bir farkındalık oluşturmuşlardır. Müteakip süreçte onların başlattıkları trende Moses Hess, Leon Pinsker, Yitzhak Rulf gibi seküler figürler de katılmış,³ o zamana kadar dini argümanlar üzerinden süren diskura din dışı bir renk de eklenmiştir. Teodor Herzl, kendi döneminde artık belli bir taraftar kitlesi kazanmış olan bu ideolojiyi örgütlendiren ve ona düzenli hareket programı kazandıran figürdür. Herzl'in çabaları sonucunda Siyonizm ideolojisinin seyri belirginleşmiştir. Her ne kadar Herzl farklı alternatifleri göz ardı etmese de, dindar Yahudilerin de baskısıyla o zamanlar Osmanlı devletinin elinde olan Filistin topraklarında Yahudiler için bir devlet kurup onların özgürce kendi devletlerinde yaşamalarını sağlamak hedefi netleşmiştir.⁴ Siyonizm'in hedeflerini Avrupa'nın emperyal devletlerinin çıkarlarıyla uyumlu hale getiren öncüler bu vesileyle onların gücünü arkalarına almış ve oluşan ivme ideolojinin fiili sonuçlarını doğurmuştur.

Siyonizm ideolojisinin hedefleri ve pratik sonuçları sosyal ve siyasal alanda olmakla birlikte, aslında köklerini Yahudiliğin dini doktrinlerinden ve tarihteki örneklerinden almıştır. Her ne kadar hareketin başını çekenler arasında seküler figürler baskın olsa da ve bazıları hatta ateist olsalar da Yahudi kitleyi kendi taraflarına çekmek ve göçe ikna edip mobilize etmek için dini öğeleri bol bol kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu söylem ilerleyen süreçte ideolojinin alt kümelenmeleri içerisinde Dini Siyonizm grubunu şekillendirmiştir.

Yahudilerden bazıları Siyonizm ideolojisini benimsememiş, onu farklı argümanlarla eleştirmişlerdir. Bu ideolojiye karşı çıkan Yahudiler temelde seküler gruplar ve dindar cemaatler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eldeki çalışma bu kategoriden sadece dindar Yahudileri ele almakta, onlar tarafından Siyonizm hakkında ileri sürülen reddiyeleri ve dini nitelikli eleştirileri konu edinmektedir. Bu doğrultuda, öncelikli olarak çalışmada dindar Yahudiler tarafından ileri sürülen iddialar anlatılacak, önde gelen Siyonizm karşıtı cemaatleri tanıtarak onların argümanlarına yer verilecektir. Akabinde, ileri sürülen bu reddiye ve eleştirilerin tutarlılığının değerlendirilmesi bağlamında Siyonizm ile Yahudilik

³ Julius H. Schoeps, *Pioneers of Judaism: Hess, Pinsker, Rulf* (Berlin: De Gruyter, 2013), 2-3; Joan Comay, *Who's who in Jewish history after the period of the Old Testament* (Abingdon: Routledge, 2023), xxx.

⁴ Hershel Edelheit and Abraham J. Edelheit, *History of Zionism: a handbook and dictionary* (Abingdon: Routledge, 2019), 47-49.

arasındaki bağ konusuna değinilecek, fikri olarak Siyonizm olgusunun dini kaynaklardaki dayanaklarına yer verilecek, bu birikimin sağladığı motivasyonlarla Yahudi tarihi boyunca pratiğe yansıyan Siyonizm tarzı girişim örneklerine işaret edilecektir.

1. Dini-Sosyolojik Açıdan Siyonizm Karşısı Yahudiler

Yahudilerin tamamı Siyonizm'in görüşlerini ve ideallerini paylaşmamaktadır. Siyonist Yahudiler olduğu gibi ona karşı çıkanlar da mevcuttur. Bazı Yahudiler ise Siyonizm'e tepkisiz olup yanında yer almadıkları gibi karşısında da durmamaktadırlar. İşaret edilmelidir ki Siyonizm'in ortaya çıktığı ilk dönemlerde özellikle dindar Yahudiler arasında ciddi tepki doğurmuş ve Yahudiler büyük kitleler halinde Siyonizm'in ideallerini ve doktrinlerini eleştirmişlerdir.⁵ Ne var ki, başta İsrail devletinin kurulması olmak üzere, Siyonizm'in gittikçe alan kazanması ve sergilediği başarılar zamanla bazı Yahudilerin ona bakışını etkilemiş, olumluya doğru değiştirmiştir. Önceleri koyu Siyonizm karşıtı olanlar arasında zaman içerisinde Siyonist çizgiye gelenler olduğu gibi bazıları eleştirilerini durdurmuş, kendilerini a-Siyonist konuma yerleştirmiş yani eleştiriden vazgeçmekle birlikte Siyonizm'i benimsemekten uzak durmuşlardır. Özetle, Siyonizm ortaya çıktığı andan günümüze kadar geçen süre içerisinde giderek güçlenmiş, etrafına taraftarlar toplayabilmiş, en azından muhaliflerinden bazıları artık keskin eleştiriler ileri sürmekten vazgeçmiştir. Ancak bu durum anti-Siyonist Yahudilerin sayısını önemli ölçüde azaltsa da bu yaklaşımı tamamen yok edememiştir. Gelinek noktada, günümüzde Siyonist Yahudilerle kıyaslandığında sayıca az olsalar da anti-Siyonist Yahudilerin varlığı Yahudilerin tamamının Siyonist olmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır.⁶

Örgütsel faaliyet açısından bakılınca, Siyonizm'e karşı çıkan Yahudilerin tek çatı altında birleşmediğini ve örgütlü bir hareket olmadığını söylemek mümkündür. Yahudiler içerisinde Siyonizm'e karşı çıkanlar farklı gruplar ve örgütler şeklinde olup her birinin motivasyonları ve argümanları diğerinden belli ölçüde farklılık arz etmektedir.⁷ Yahudilerin bu muhalif tutumunda dini ve milliyetçi duygular kadar hümanist yaklaşımlar da belirleyici olmuştur. İdeolojik konumları bakımından onlardan bahsederken esasen dindar ve seküler kamplardan bahsedilir.⁸ Dindar kampa ait olanlar, Siyonizm'in Yahudi geleneğine aykırı olduğunu ileri sürerek mesafeli duruş sergilemektedirler. Dindar olmayan kampta yer alanlar Siyonizm'in emperyalist ve kolonyalist mahiyeti ve uygulamalarının hümanist değerlerle bağdaşmadığı için ciddi tepki göstermişlerdir. Bunun yanı sıra bu kampa ait bazıları Yahudi Siyonist öncülerin Filistin topraklarında Yahudi halkı için bir devlet kurulması doğrultusundaki söylem

⁵ Menahem Kaufman, *An ambiguous partnership: Non-Zionists and Zionists in America 1939-1948* (Jerusalem: The Magnes Press, 1991), 11 ve dvm.

⁶ Yahudilerin Siyonizm karşıtlığı müstakil çalışmalara konu olmuştur. Örnek olarak bkz. Thomas A. Kolsky, *Jews against Zionism* (Philadelphia: Temple University Press, 1990); Yakov M. Rabkin, *A threat from within a century of Jewish opposition to Zionism* (London - New York: Zed Books, 2006).

⁷ Peter Y. Medding, "Patterns of political organization and leadership in contemporary Jewish communities", *Kinship and consent: the Jewish political tradition and its contemporary uses*, ed. Daniel J. Elazar (Lanham: University Press of America, 1983), 267.

⁸ Chaim J. Waxman, "Religious culture and politics in Israel", *The modern Jewish experience*, ed. Jack Wertheimer (New York: New York University Press, 1993), 202.

bakımından Hristiyan Siyonistler ile yakınlığını esas getirmiş ve milliyetçi duygularla Siyonizm'e karşı çıkmışlardır.

Yahudiler arasında dini konularda ciddi görüş ayrılıklarının olduğu, dindarların gözünden bu ihtilafın neredeyse dinden çıkmaya eşdeğer olduğu bilinmektedir. Örneğin, seküler yaşamı ve inanışı benimseyen Reformist Yahudiler ile aşırı dindar Haredi Yahudiler göz önüne alındığında, yaşam tarzları ve dünya görüşleri bakımından bu iki cenah arasında derin farklar bulunması onların tek çatı altında bir araya gelmesini engellemektedir. Bu yüzden, Siyonizm karşıtlığı doğal seyrinde kaldığı takdirde dindar ve seküler kampların bu eksende bir araya gelmeleri pek mümkün görünmemektedir. Yine, konu sadece dindar kamp çerçevesinde ele alındığında, hepsi anti-Siyonist olsa da ilgili örgütlerin ve cemaatlerin arasında gelişmiş düzeyde irtibat bulunduğu söylenemez. Bu yüzden, anti-Siyonizm fikrinin dindar Yahudileri birleştiren, bir arada tutan bir çizgi ve ideolojik değer sayılmadığı gibi ilerleyen süreçte de bu mahiyette bir değere dönüşme ihtimalinden bahsetmek için elde yeterli veri bulunmamaktadır.

1.1. Anti-Siyonist cemaatler

Günümüzde milyonlarla ölçülen Siyonist Yahudilerin varlığına kıyasla az olmakla birlikte nüfus itibariyle hem İsrail'de hem Diasporada azımsanmayacak sayıda Siyonizm karşıtı Yahudilerin mevcut olduğu ifade edilmelidir. Bu görüşü paylaşan Yahudiler tepki ve eleştirilerini bireysel şekilde dile getirdikleri gibi dernekler kurarak organize olmuşlardır. Genelde aynı kampa ait olan Yahudiler yakın görüşteki gruplarla örgütlenmiştir. Dindar ve seküler kamplar arasında geçiş olabileceği ve Siyonizm karşıtı tutumlarının onlar arasında birleştirici rol oynayabileceği varsayılabilir. Oysaki özellikle yaşam tarzları ve dünya görüşleri bakımından bu kitle arasında derin farklar bulunması onların tek çatı altında bir araya gelmesini engellemektedir ve doğal seyrinde kaldığı takdirde bir araya gelmeleri pek mümkün görünmemektedir. Bu yüzden Siyonizm karşıtı Yahudiler genel olarak dağınık yapılarını sürdürmektedir. Aynı değerlendirme anti-Siyonist dindar cemaatler hakkında da yapılabilir. Siyonizmle ilgili değerlendirmeleri ve argümanları birbirinin neredyse aynısı olsa da anti-Siyonizm bu cemaatler arasında birliktelik oluşturmamıştır. Bu cemaatler arasında Neturey Karta cemaati ile Eda Haredit adlı grup mensuplarının sayısı faaliyetleri ve oluşturduğu etki bakımından öne çıkmaktadır.

Şehrin Muhafızları anlamına gelen Neturey Karta cemaati esasen doğu Avrupa kökenli Aşkenaz kampına mensup dindar Haredi/ultra-Ortodoks Yahudilerden oluşmaktadır. 1912'de Doğu Avrupa'da Siyonizm karşıtı Yahudiler tarafından kurulmuş Agudat Yisrael grubu zaman içerisinde Siyonistlere tavizler verince Amram Blau ve Aharon Katzenelbogen isimli iki haham bu politikaya karşı çıkmış ve ayrılarak 1938'de Kudüs'te Neturey Karta'yı tesis etmişlerdir. Günümüzde cemaatin liderleri Yisrael David Weiss ve David Feldman isimli hahamlardır. Filistin Müslümanları desteklemesiyle öne çıkan Neturey Karta özellikle İran ile ve bölgedeki İran yanlısı gruplar ile ilişkileri öne çıkmaktadır. İsrail'de Kudüs'ün Mea Şearim semtinde ve şehirden yaklaşık 30 km batıda yerleşen Beyt Şemeş kentinde, ABD'de ise New York'ta Brooklyn ve Monsey semtlerinde yoğunlaşmıştır. Mahallelerinin mahremiyeti konusunda çok hassas olup hatta mahallelerine giren kolluk kuvvetlerine karşı direndikleri, şiddetli çatışmalara girdikleri

basına yansımaktadır. Mensupları siyah renkli geleneksel dini kıyafet giymeleriyle ünlüdür. Neturey Karta İsrail devletine karşı sert muhalif tutumu ve farklı ülkelerde sık sık etkinlikler düzenlemesi dolayısıyla günümüzde anti-Siyonist dindar Yahudiler arasında başı çekmektedir.⁹ Sosyal medyayı aktif olarak kullanan cemaatin özel internet sitesi <https://www.nkusa.org/> olup tarihi, ideolojileri ve faaliyetleri hakkında bilgiler burada paylaşılmaktadır.

Eda Haredit grubu İbranicede Harediler Kurulu, Tanrı'dan Korkanlar Konseyi anlamına gelir. 1921'de Kudüs'te tesis edilen bu grup Siyonistlerle işbirliği zorunda kalmamak için farklı cemaatlerin Yosef Chaim Sonnenfeld ve Yitzhak Yerucham Diskin isimli iki hahamın liderliğinde bir araya gelerek kurdukları bir çatı kuruluş olup Satmar, Şomrey Emunim, Toldos Aharon, Toldos Avroham Yitzhok, Mişkenos ha-Roim, Duşinski, Spinka, Sanz-Tshokave, Neturey Karta'nın daha ılımlı kolu olan Peruşim vs. gibi irili ufaklı pek çok cemaati şemsiyesi altında birleştirmektedir. Bunlar arasında en büyüğü Satmar cemaati olduğu için diğerleri genelde ona uymaktadırlar. Grubun mensupları temelde doğu Avrupa kökenli Aşkenazlardan dindar Haredi/ultra-Ortodoks Yahudiler olsa da Sefaradları da kapsamaktadır. ABD, Kanada ve Avrupa'nın farklı ülkelerinde müntesipleri bulunan grubun üyeleri İsrail'de esasen Kudüs'ün kuzeyindeki Sanhedria semtinden batısına doğru Har Nof semtine kadar uzanan bölgede, Mea Şearim mahallesinde ve Beyt Şemeş kentinde yoğunlaşmışlardır. Satmar cemaatinin 2002'de New York'ta tesis ettiği The True Torah Jews platformu (<https://torahjews.org/>) Yahudilik ile Siyonizm'in farklı olduğunu, gerçek Yahudiliğin Siyonizm'i reddettiğini, İsrail devletinin Yahudiliği ve Yahudileri temsil etmediğini ve tüm Yahudilerin Siyonist olmadığını insanlara anlatmaktadır. İsrail'e ve Siyonizm'e karşı yaklaşımları Neturey Karta cemaati kadar sert olmamakla birlikte, İsrail'de yaşayanlar devletin temin ettiği imkânları kullanmamaya dikkat ederler.¹⁰

1.2. Siyonizm'in Reddinin Dini Dayanakları

Siyonizm'e karşı olan dindar Yahudiler farklı örgütlenme çatıları altında bulunsalar da aslında hepsinin kullandıkları dini argümanlar ve deliller birbirleriyle çok benzerdir. Onlar esasen Siyonizm'in bir bidat olduğunu ve Yahudi geleneğine aykırı olduğunu ileri sürerek onu eleştirmekte, İsrail devletinin kuruluşunun şeytani plan olduğunu savunup onu reddetmektedir. İşin ilginç tarafı, İsrail devleti daha kuruluşundan itibaren kendisini Yahudi dini değerleriyle uyumlu göstermeye çalışmakta, Yahudi dini kurallarının yaşanması için uğraştığını beyan etmekte ve pratikte uygulamaktadır. Örneğin Yahudi dini hukuk sistemine İsrail mahkemelerinde alan açıldığı bilinmektedir.¹¹ Ancak dindar kampa ait olan Yahudilerin bir kısmı, özellikle aşırı dindarlar Siyonizm'in ideallerinin Yahudiliğe aykırı olduğunu, İsrail devletinin varlığının Yahudi geleneğine uymadığını ileri sürmeleri ve bu yüzden ona karşı çıkmaları ciddi bir ironidir.

⁹ Detaylı bilgi için bkz., Ali Osman Kurt, "Anti-Siyonist Yahudiler: Neturei Karta ve İsrail siyasetindeki yeri", *Bütün Yönleriyle Yahudilik* (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2012), 399-420.

¹⁰ Eldar Hasanoğlu, "Anti-Zionist Jews: their views and activities", *Al-Aqsa Flood: a turning point in Middle Eastern politics*, ed. Muhittin Ataman (Ankara: SETA, 2024), 293-296.

¹¹ Patricia Woods, "Fault Lines", *The Cambridge companion to Judaism and Law*, ed. Christine Hayes (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 395.

İsrail devletini reddeden ve onun kurucu ideolojisi Siyonizm'e karşı çıkan dindar Yahudilerin bu tutumlarını belirleyen iki temel faktörden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, Siyonizm'in dini açıdan değerlendirilmesidir. Bu hususun anlaşılması için Siyonizm'in hangi zaman ve zeminde teşekkül ettiğinin bilinmesi, nitekim Siyonizm'in savunduğu, dayandığı dini argümanların neler olduğu kadar gözden çıkarttığı, ihmal ettiği dini değerlerin neler olduğunun bilinmesi ve bunun mukabilinde de ona karşı çıkanların dini argümanların, muhalefet sebeplerinin neler olduğunun bilinmesi ehemmiyet taşımaktadır. İfade edilmelidir ki Siyonizm aslında bir tarafta 19. yüzyıla kadar süregelen Hristiyan antisemitizminden, diğer tarafta Avrupa'daki Aydınlanma ruhundan beslenerek Avrupa'da yaşanan değişim ortamında Yahudiliği çağa adapte etme arayışından teşekkül etmiştir. Dindar Yahudiler bu adaptasyonun Yahudi geleneğine uygun olmadığı gerekçesi ile Siyonizm'e karşı çıkmaktadırlar. Onların bakışına göre, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi sonrasındaki Avrupa'daki fikri atmosferde Yahudiliğin geleneksel yapısının sürdürülmesinin hayli zor olduğunun farkına varan bazı Yahudi aydınlar, Yahudiliği yeni dönemin talepleri doğrultusunda revize etmeğe ve Avrupai değerler ile Yahudi değerlerini birbirine uydurmaya çalışmışlardır ve Siyonizm ideolojisi böyle ortaya çıkmıştır.

Yahudiliğin tabiatı itibariyle Siyonist düşünceye yatkın olduğu ifade edilmelidir. Temel dini doktrinleri dikkate alındığında, Yahudiliği Yahudilik yapan ilkelerin "vaat edilmiş topraklar", "Yahudi halkının seçilmişliği" ve "ilahi kurtarıcı olan Mesih" gibi inanışlar olduğu, Yahudiliğin bu üçlü sacayağının üzerinde durduğu bilinmektedir.¹² Siyonist öncüler de kitleleri mobilize etmek ve onların dini duygularından istifade etmek amacıyla mümkün her fırsatı değerlendirmişlerdir. Onlar Yahudiliği güncellemek ve işaret edilen dini doktrinleri 19. yüzyıl Avrupa'sının diline tercüme etmek istemiş, Siyonizm'i güncellenmiş Yahudilik olarak tasarlamışlardır. Bu amaçla onlar o dönemde Avrupa'da revaçta olan milliyetçilik ve ulus devlet gibi değerler ile Yahudiliğin çelişmediğinin ispatlamaya koyulmuş, Yahudiliği o zamanlar Avrupa'da yaygın olan fikri zemine uygun biçimde okumaya ve Yahudi dini doktrinleri ile Avrupa değerleri arasında bağ kurmaya çalışmışlardır.

Siyonist öncüler Avrupa'daki ulus devlet anlayışının Yahudilikte karşılığı olarak "vaat edilmiş toprak" inanışını kullanmış ve bu bağlamda kurulması hedeflenen Yahudi devleti için Filistin üzerine odaklanmışlardır. Yine, Avrupa'daki milliyetçilik düşüncesinin karşısına da Yahudilikteki seçilmiş halk inanışını yerleştirmişlerdir. Değerlerin eşleştirilmesi sırasında sadece Avrupai değerler esas alınıp onların Yahudilikteki karşılığı öne çıkarıldığı için, geleneksel dini doktrinlerden Mesih'i beklemek ihmal edilmiştir. Çünkü Avrupa'daki mevcut fikri atmosferde Mesih inancını karşılayacak hiçbir doktrin mevcut değildi. Bu yüzden de onlar bu inanışı önemsememiş, es geçmişlerdir. Bu ihmal, beraberinde Siyonizm'e yönelik eleştirileri getirmiştir. Dindar kampa ait olan bazı Yahudiler, yeni ortaya çıkmış bu ideolojiyi geleneksel dini inanışlar ve tarihi tecrübeyle uyuşmadığı gerekçesiyle reddetmişlerdir.

¹² Hasanoğlu, "Yahudiler Siyonizm'i Hristiyanlardan mı aldılar?", 133 ve dvm.

Dindar Yahudilerin Siyonist karşıtı tutumlarını belirleyen faktörlerden ikincisi, Talmud'da geçen *Şaloş ha-Şevuot*/Üç Yemin düsturuna dayanmaktadır. Bu düstura göre sürgünde olan Yahudilerin kutsal topraklara zor kullanarak dönmeleri, aralarında yaşadıkları milletlere karşı ayaklanmamaları ve diğer uluslar üzerinde cebir kullanıp otorite kurmamaları gerekmektedir. Bu inancıya göre, Yahudiler için kurulacak devlet bizzat Tanrı'nın kontrolünde, Davut soyundan gelecek Mesih tarafından tesis edilmelidir ve Mesih gelinceye kadar sabırla beklenmesi gerekir. Harekete geçen her insani inisiyatif neticesiz kalacak ve Yahudilere kan ve gözyaşı getirecektir. Mesih gelmeden Filistin topraklarında Yahudilerin devlet kurması ilahi iradeye muhalefet sayılmalıdır. Yahudi geleneği yaklaşık ikibin sene boyunca bu doğrultuda öğütlediği için devlet kurmaya teşebbüs olmamıştır. Oysaki Siyonizm Tanrı'dan rol çalmış ve O'nun iradesine karşı gelerek ve iki bin yıl boyunca takip edilen geleneğe muhalif davranarak devlet kurma yoluna girmekle kendisine gönül veren Yahudileri iğfal etmiştir. Bu yüzden İsrail devleti temelden gayrimeşrudur ve bu durum Siyonizm'in seküler mahiyeti ve laik uygulamaları ile alakalı değildir. Bu dini dayanaklardan beslenen yaklaşım, İsrail devletini ülkede dindar yaşam için elverişli ortam oluşturmaya ve ilahi şeriat/Halaka ahkâmının icrası için resmi ve gayri resmi kurumlar tesis etmesine rağmen "isyan yurdu" ve "sapkınlık yuvası" olarak nitelemiştir. Siyonizm'in Yahudileri temsil hakkının olmadığını savunan bu yaklaşım, bu ideolojinin şeytani bir plan olduğunu ve İsrail devletinin kuruluşunun Tanrı'ya karşı isyan anlamına geldiğini, bu yüzden de İsrail devletinin yıkılması gerektiğini savunur. Bu inanca binaen anti-Siyonist dindarlar ülkede düzenledikleri veya yurtdışında katıldıkları pek çok etkinlikte İsrail bayrağını yakmaktan geri durmamışlardır. Devletin meşruiyetini kabul etmedikleri için onlar İsrail'deki seçimleri boykot eder, Knesset/Meclis seçimlerinde oy kullanmaz, devlette görev almayı hoşgörmez, Dönüş Yasası çerçevesinde İsrail'e yerleşmeğe ve vatandaşlık edinmeye karşı çıkar, devletten maddi destek almayı reddeder ve görece yoksul şekilde yaşamlarını sürdürmeği tavsiye ederler. Nitekim ülkede üretilen ürünlerin tüketilmemesi gerektiğini vurgular, cemaat mesnupları tarafından üretilenleri tüketmeğe hassasiyet gösterirler.¹³

2. Siyonizm'in Yahudilik ile İlişkisi

Siyonizm'e karşı çıkan dindar Yahudiler kendi yaklaşımlarını dini zemine dayandırmış ve bu ideolojiyi dini açıdan çürütmeye odaklanmışlardır. Binaenaleyh, bu yaklaşımın tutarlılığını test etmek adına Yahudi dini kaynakları ve tarihi tecrübesi perspektifinden hareketle Siyonizm ideolojisini değerlendirmek önem arz etmektedir.

Yahudi kutsal metinlerinde Siyon sözcüğü, Kudüs'ün isimlerinden biri olarak kullanılmıştır; şehrin yerleştiği dağın ismi Siyon'dur. Hz. Davut zamanında Yahudiler şehri ele geçirip buraya yerleşince onu "Davut'un şehri" diye isimlendirmekle birlikte Siyon ismini de kullanmaya devam etmişlerdir.¹⁴ Kutsal metinlerde Tanrı'nın Siyon'da

¹³ William Safran, "The diaspora and the homeland: reciprocities, transformations and role reversals", in *Transnationalism: Diasporas and the Advent of a New (Dis)order*, ed. Eliezer Ben Rafael, Yitzhak Sternberg (Leiden: Brill, 2009), 91 ve dvm; Seda Özalkan, "Yahudilerin Siyonizm karşıtlığı" (YL tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, 2017), 52 ve dvm.

¹⁴ I. Krallar 8:1; II. Samuel 5:7; I. Tarihler 11:5; II Tarihler 5:2; Mezmurlar 137: 1, 3.

ikamet ettiği vurgusu¹⁵ bu kavramın sıradan bir toprak parçasının ötesinde bir değer olduğu sonucunu doğurmuş ve Yahudi kimliğinin alamet-i farikası haline gelmiş, metaforik olarak tüm halkı ifade etmek için “Siyon kızı”¹⁶ tabiri kullanılmıştır. Bu sözcük sadece Kudüs’ün ismi olarak kullanılmakla kalmamış, Yahudilerin ikamet ettiği toprakların tamamını kapsayacak kadar anlamı genişletilerek İsrail diyarını (*Eretz Yisrael*) ifade etmiştir.¹⁷ Dolayısıyla Siyonizm ideali ve hareketinin ifade ettiği anlam aslında Kudüşçülük, Kudüs davasıdır.

Dini metinlerde Siyon dağı/Siyon kenti farklı bağlamlarda konu edinilmiştir. Onun ihtişamından bahseden pasajlarda zarafeti ve asaleti vurgulanmış, güzelliğin zirvesini teşkil ettiği ifade edilmiştir.¹⁸ Din bilginleri evrenin Siyon’dan yaratıldığını ileri sürerek¹⁹ yorumlarıyla onu varlık öncesi konuma yerleştirmiş, böylece onun önemini ve itibarını abartılı biçimde halka anlatarak duygusal zemin oluşturmaya çalışmışlardır.

Siyonizm ideolojisinin ana unsurunu teşkil eden vaat edilmiş topraklar inancı Hz. İbrahim’den itibaren onun ve ailesinin gündeminde olmuştur. Yahudiler Filistin topraklarını ata yurtları saymış, bu toprakların kendilerine Tanrı tarafından verildiğine inanmışlardır. Dini kaynaklara göre ataları Hz. İbrahim ile ahitleşmesi sırasında Tanrı ona birtakım vaatlerde bulunmuştur. Bu vaatlerden biri, kısa bir süre de olsa üzerinde yaşamış olduğu her diyarın ona ve soyundan gelenlere verilmesidir. Bu vaat onun oğlu Hz. İshak ve Hz. Yakup’a da tekrarlanmıştır.²⁰ Yahudi geleneğinde “vaat edilmiş toprak” doktrini ile ifade edilen bu inanış her bir Yahudi fertte derin iz bırakmıştır. Bu doktrin, bazı dindar Yahudilerin gönlünde yatan Büyük İsrail’in hayali sınırlarını ifade etmektedir. Dini metinlere dayanan bu doktrinin günümüz Ortadoğu’da hayli büyük araziye kapsamakta olup Irak, Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin, Mısır ve Suudi Arabistan’ın toprak bütünlüğünün ihlali anlamına geldiğine işaret edilmelidir.²¹ Babil Sürgünü sırasında ve akabindeki zaman diliminde uzun süre çok uzaklarda bulunuyor olmalarına rağmen Yahudiler kendilerine ait olduğuna inandıkları bu topraklara bir gün döneceklerini ummuş, bunu sabırla beklemişlerdir. Din bilginlerinin yorumları, kanaat önderlerinin öğütleri Siyon’a dönüş idealini hafızalarda canlı tutmuş, halkın Siyon’a özlem duygusunu beslemiş, dini ve milli duygularla bu ideale sarılan Yahudiler onu itikadi bir mesele haline getirmişlerdir. Bu bilgi birikiminin sonucu olarak Yahudi halkı nezdinde Siyon ideali şekillenmiş, Babil’de sürgünde yaşarken “*Siyon’u andıkça ağlamış*”, onu asla unutmayacaklarını terennüm etmişlerdir.²² Yahudi kutsal metinleri Babil topraklarındaki sürgünün bitip geri dönüşü ifade etmek için “*Şivat Zion*” yani Siyon’a Dönüş tabiri kullanmış,²³ Siyon’da yaşamayı gurbette çekilen meşakkatlerin ve acıların bitmesiyle özdeşleştirmiştir. Sürgün dönemi peygamberleri içinde bulundukları zorlu hayatın bir gün

¹⁵ Yoel 3: 21.

¹⁶ Zekeriya 9: 9.

¹⁷ Edelheit and Edelheit, *History of Zionism*, 574.

¹⁸ Ağıtlar 1: 1; Mezmurlar 48: 2, 50: 2.

¹⁹ *Talmud Bavli*, Yoma 54b.

²⁰ Tekvin 17: 8; 28: 4,13; 48: 4; Çıkış 6: 8.

²¹ Detaylı bilgi için bkz. Abdurrahman Küçük, “Yahudilikteki Arz-ı Mev’ûd anlayışının boyutları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33, (1992), 101-111.

²² Mezmurlar 137: 1, 5-6.

²³ Mezmurlar 126: 1.

biteceğini anlatmış, Tanrı'nın yardımıyla anayurtlarına döneceklerini müjdelemiş, çeşitli kehanetlerle moral ve motivasyon aşılayarak Siyon idesini beslemişlerdir.²⁴Yahudi tarihinde ortaya çıkan sahte Mesih'lerin temel motivasyonu da yine halkın anayurda dönüş özlemini karşılamak olmuştur.

Binaenaleyh, kutsal metinlerde ve din bilginlerinin gündeminde oldukça önemli yer tutan bu söylemlerin sonucu olarak Yahudi zihniyetinde Kudüs/Siyon'u sahiplenme fikri temel ilkelerden birine dönüşmüştür. Siyonizm'in fikri temelleri Yahudi geleneğinde hep merkezi konumda olmuş ve bir nevi Yahudiliğin özünü teşkil etmiştir.²⁵ Hem kutsal metinler hem din bilginlerinin vaaz ve yorumları Kudüs/Siyon sevdasını Yahudilere aşılama hedefine odaklanmış, günlük ibadetlerde ve dualarda Kudüs temasının sürekli vurgulanması²⁶ Yahudiler nezdinde Kudüs'e/Siyon'a deruni bağ kurmalarını sağlamıştır. Bu birikim, Siyonizm'in idealleri olarak nitelenebilecek Yahudilerin Filistin'de ulus devletine sahip olma hedefinin teolojik altyapısını temin etmiştir. Yahudi ulus devletinin tesisini hedefleyen bu tutumun dışa vurumu farklı şekillerde gerçekleşmiştir. MS 70'te Kudüs'ün Romalılar tarafından düşmesiyle Büyük Sürgün başlasa da onu takip eden yakın zaman diliminde Yahudiler şehri geri kazanmak için askeri yöntemlere başvurmuş, yaşanan isyanlar ve çatışmalar yüzbinlerin hayatına mal olmuştur. Militarist yöntemlerin hedefe götürmeyeceğini tecrübe ettikleri, nitekim yeterli imkânlarla da artık sahip olmadıkları için Yahudiler diplomatik çözüm arayışlarına yönelmiş, yöneticiler nezdinde lobi faaliyetlerine ağırlık vermişlerdir.

2.1. Siyon Uğrunda Savaş

MS 70'te Roma ordusu Kudüs'e saldırmış, kutsal mabedi yıkmış, Yahudileri şehirden sürmüştür. Yaklaşık 10 sene sonra Yahudiler şehre dönmeye başlamış, istikrar ve asayiş bozmamaları dolayısıyla Roma yönetimi bu duruma müdahale etmemiştir.²⁷ Ancak uzun zaman geçmeden Yahudiler Roma'ya karşı ayaklanmışlardır. Romalı tarihçi Cassius Dio, nitekim erken dönem kilise babalarından Eusebius isyancıların Kudüs'ü ele geçirerek mabedin yeniden inşa etmeyi hedefledikleri ihtimali üzerinde durmuştur.²⁸ Bazı araştırmacılar ise ayaklanmanın Perslerin teşvikiyle yapıldığı ihtimaline dikkat çekmişlerdir. Bu yaklaşıma göre Roma ordusu zayıf düşerek Perslere yenilecek, karşılığında ise Yahudiler Kudüs'te yeniden egemen olacak, mabetlerini yapabileceklerdi.²⁹ Siyonist ruha dayandığı aşikâr olan bu isyan İmparator Trajan zamanında 115'te Libya'da patlak vermiş ve kısa zamanda Mısır ve Kıbrıs'a, ardından Fırat boyunca Yahudilerin yaşadığı yerlere sıçramış, bu yüzden Yahudi kaynaklarında Dispora Ayaklanması anlamında "Mered ha-Tfutsot/Galuyot" diye isimlendirilmiştir. Roma

²⁴ Kutsal metinlerden örnekler için bkz. Eldar Hasanoğlu ve Nuh Arslantaş, *Kudüs: vahiyle kutsanan şehir* (İstanbul: Albaraka, 2021), 58-59.

²⁵ Nahum Sokolow, *The history of Zionism: 1600-1918* (London: Longmans, 1919), I, xiv.

²⁶ Şevket Özcan, "Yahudi Dualarında Kudüs", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18, no 35 (2019), 29 ve dvm.

²⁷ Menashe Har-El, *Golden Jerusalem* (Jerusalem: Gefen, 2004), 27.

²⁸ Alexander Fuks, "Aspects of the Jewish Revolt in A.D. 115-117", *The Journal of Roman Studies* 51, no 1-2 (1961), 103; Goodman, Martin, "Trajan and the origins of Roman hostility to the Jews", *Past & Present* 182 (2004), 3-29, 25-26.

²⁹ Heinrich Ewald, *The history of Israel, VIII: the post apostolic age*, trans. J.F. Smith (London: Longmans Green, 1886), 272.

kaynakları ise üç sene süren bu isyanı bastıran ordu komutanı Lusius Quietus'a nispet ederek Kitos Ayaklanması demiştir.³⁰ Kaynaklar isyan sonucunda her iki cenahta hayatını kaybedenlerin sayısının 500.000'den fazla olduğunu ifade etmiştir.³¹ Bu sayı, isyanın çapının büyüklüğü hakkında kanaat oluşturmak için yeterlidir. Sert mizaca sahip olan Quitos'un uyguladığı katliam, şiddet ve tedhiş olayları Yahudilerin Siyon sevdasını bitirememiş, bölgede küçük çaplı direnişler devam etmiştir. Bu direnişin ana motivasyonunun yine Siyonist idealler olduğu ifade edilebilir. *Ezra'nın Vahyi* (İkinci Esdras) kitabı, apokaliptik içeriği dolayısıyla Mesih'in yakında geleceği şeklinde Siyonist temaları o sırada halk arasında yaymaktaydı. Bu propaganda Yahudi tarihinde oldukça önemli yere sahip olan Bar Kohba İsyanı ile sonuçlanmıştır.³²

İmparator Hadrian zamanında 132'de başlayan Bar Kohba İsyanı yaklaşık 4 sene sürmüştür. İmparatorun Kudüs'teki mabedin yerinde pagan Jüpiter tapınağı inşa etme teşebbüsü karşılığında Yahudilerin ayaklandığı³³ göz önüne alındığında, bu savaşın da Siyonist mahiyette olduğu ifade edilebilir. Döneminin en önemli din bilgini olan Rabbi Akiba isyanın lideri olan Şimon'u takdis etmiş, onun Mesih olduğunu ilan etmiştir.³⁴ Adına bastırdığı sikkelerde yıldız figürü kullandığı için Yıldızın Oğlu anlamında "Bar Kohba" lakabı takılan Şimon,³⁵ beklenmedik başarı sergilemiş ve kısa zamanda Roma ordusunu bölgeden çıkartmış, sadece Kudüs'ü değil civar kentleri de ele geçirmiştir. Elde ettikleri başarılar sadece bölgedeki değil sürgündeki Yahudileri de heyecanlandırmış, kendi devletlerini kuracakları umudu halk arasında yayılmış, insanlar uzaklardan gelip savaşa katılmışlardır. Bar Kohba'nın ordusunda 500.000'den fazla isyancının olduğu ifade edilmiştir. Ancak Hadrian iyi donanımlı bir ordu hazırlayarak en başarılı generali Julius Severus'un komutasında bölgeye göndermiş ve uzun süren çatışmalar sonucu isyan bastırılmıştır.³⁶ Verdiği büyük kayıplar dolayısıyla öfkeli imparator Kudüs'ü Yahudilerin hafızasından silmek ve yeni bir ayaklanmaya mahal vermemek için şehri tahrip etmeği ve yerinde Roma tarzında planlanmış bir metropol kurulmasını emretmiştir. Aelea Kapitolina diye isimlendirilen bu yeni şehre Yahudilerin gelmesi yasaklanmış ve uymayanların idam cezasına çarptırılacağı kurallaştırılmıştır.³⁷ Kaynaklar bu kuralın İmparator Konstantin (vef. 337) tarafından güncellendiği, Yahudi ulusal yas günü olan Dokuz Ağustos/Tişa be-Av günü şehre gelip mabedin harabelerini ziyaret izninin verildiğini belirtmiştir.³⁸ Yaklaşık

³⁰ Areti Demosthenos, "Jews and Muslims in Cyprus: positive aspects of coexistence", *Jewish-Muslim relations: historical and contemporary interactions and exchanges*, ed. Ednan Aslan vd., (Wiesbaden: Springer VS, 2019), 181.

³¹ H. Graetz, *History of the Jews: from the reign of Hyrcanus to the completion of the Babylonian Talmud* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1902), II, 394-398.

³² Emil Schürer, *A history of the Jewish people, II: political history of Palestine from B.C. 175 to A.D. 135* (Edinburgh: T&T Clark, 1924), 285; Ewald, *The history of Israel*, VIII, 55-56, 275-276.

³³ Lindsay Powell, *The Bar Kokhba War AD 132- 136: the last Jewish revolt against imperial Rome*, (Bloomsbury: Bloomsbury USA Publishing, 2017), 10.

³⁴ Bu konuda lehte ve aleyhte argümanlarla ilgili bkz., Matthew V. Novenson, "Why does R. Akiba acclaim Bar Kokhba as Messiah?", *Journal for the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic, and Roman Period* 40, no 4-5 (2009), 551-572.

³⁵ Peter Schafer, *The history of the Jews in the Greco-Roman World* (London: Routledge, 2003), 147-149.

³⁶ Graetz, *History of the Jews*, II, 410-411, 414-419.

³⁷ Schafer, *The history of the Jews*, 163-164.

³⁸ Graetz, *History of the Jews*, II, 564; Gunter Stemberger, *Jews and Christians in the Holy Land: Palestine in the fourth century*, çev. Ruth Tuschling (Edinburgh: T&T Clark, 2000), 41-42.

iki asır boyunca Yahudilerin Kudüs'e gelemedikleri, mabedin yerini ziyaret edemedikleri, hac ibadetini yapamadıkları yaygın görüş olmakla birlikte, bazı araştırmacılar bu karara pratikte pek uyulmadığını ve Yahudilerin bir şekilde Kudüs'e geldiklerini ileri sürmüşlerdir.³⁹ Anlaşılan, Yahudilerin Siyonist düşünceleri onları sürekli harekete geçirmiş ve arayışa itmiştir.

Eskiçağ ve Ortaçağ'da Yahudilerin Siyon uğrunda katıldıkları son savaş 614'te gerçekleşen Pers Bizans savaşı olmuştur. Kuran-i Kerim'de Rum suresinin ilk ayetlerinde de bu savaşa işaret edilmiştir. Kabbala'nın kurucusu R. Şimon Bar Yohay'ın "*İsrail diyarında Fars atlarının bağlandığını gördüğünüzde artık Mesih'in gelişini bekleyiniz*" mealindeki öğüdü,⁴⁰ Mesih'in geldiği sırada Yahudilerin Kudüs davasında başarılı olma ve Siyonist ideallerine erişme güzergâhında Perslerin de katkısının olacağını haber vermiştir. Bu yaklaşımdan hareketle Yahudiler bu iki güçlü rakip arasındaki husumetten faydalanma fırsatını kaçırmamışlardır. Bizans imparatorlarının düşmanca tavırlarından ve Kudüs ziyaretine engel çıkarmalarından yorulan Yahudiler ibadet için Kudüs yerine Tiberia, Gazze ve Zoar gibi civar kentleri ziyaret ediyorlardı.⁴¹ İçerisinde bulundukları zor koşullara son vermek ve Kudüs'ü ele geçirmek için Yahudiler Bizans'a karşı savaşta Perslerin yanında saf tutarak yaklaşık 20.000 asker ile orduya katılmış ve karşılığında Kudüs'ün kendilerine verilmesini talep etmişlerdir. Siyonist hedeflerin gözetildiği açık olan bu savaşta Bizans yenilmiş, 20 günlük kuşatmanın ardından Yahudiler Kudüs'ü ele geçirmişlerdir.⁴² Onlar Hristiyanların kiblesi olan Kıyamet Kilisesi'ni yağmalamış, İsa Mesih'e ait olduğuna inanılan mezarı yakmış, din adamları ve siviller dahil herkesi kılıçtan geçirmiş, sarnıçlara doldurarak dumanla boğarak öldürmüşlerdir. Bazı araştırmacılar şehir halkından hayatını kaybedenlerin sayısının 66.500 veya 90.000 civarında olduğunu nakletmiştir.⁴³ Kaynaklar o dönemde Kudüs'ü bir Yahudi kentine dönüştürmek, mabedi yeniden inşa etmek gibi Siyonist ideallerin pratiğe döküldüğünden bahseder.⁴⁴ Ancak şehirde uyguladıkları şiddetli baskı sonucu artan şikâyetler dolayısıyla 617'de Persler şehrin yönetimini Yahudilerin elinden almıştır. İktidarı kaybedince şehri terk etmek zorunda kalan Yahudiler tekrar geriye dönmek için yaklaşık 20 sene beklemiş, 638'de Müslümanlar Kudüs'ü fethettiklerinde yeniden Kudüs'e gelme imkânına kavuşmuşlardır.

2.2. Siyon Uğrunda Diplomasi

Bar Kohba İsyanı sonucu ağır yenilgi yaşayan Yahudiler uzun süre toparlanamamış, militarist yöntemlere başvurmaya cesaret edememiştir. Fakat öte yandan taşıdıkları Siyonist dürtüleri de dindirmeği başaramıyorlardı. Bu minvalde, diplomatik girişimleri

³⁹ Michael Avi-Yonah, *The Jews of Palestine: a political history from Bar Kokhba war to the Arab conquest* (Oxford: Basil Blackwell Publisher, 1976), 163-165.

⁴⁰ *Midraş Rabbah*, Eyha 1.14.43.

⁴¹ Schafer, *The history of the Jews*, 188-190; Har-El, *Golden Jerusalem*, 30-31.

⁴² Har-El, *Golden Jerusalem*, 31.

⁴³ Gideon Avni, "The Persian conquest of Jerusalem (614 c.e.) - an archaeological assessment", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 357 (2010), 35-48, 44; Elliott Horowitz, "The vengeance of the Jews was stronger than their avarice: modern historians and the Persian Conquest of Jerusalem in 614", *Jewish Social Studies* 4, no 2 (1998), 9-10.

⁴⁴ Avi-Yonah, *The Jews of Palestine*, 266.

denemeğe başvurmuş, uygun gördükleri yöneticiler nezdinde lobi faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır.

Yahudilerin İmparator Filavius Julian nezdinde yaptıkları lobi faaliyetleri, Siyonist ideallerle yaptıkları ilk diplomatik girişimdir. 361’de imparatorluk tahtına oturan Julian kendinden öncekilerin çizgisini bozarak Roma’nın eski pagan inancını canlandırmaya çalışması dolayısıyla Hristiyan kaynaklarda döneke, sapkın diye nitelenmiştir.⁴⁵ Hristiyanlara karşı mesafe koyan imparator Yahudilere ise çok yakın ve sıcak davranmış, kendisi pagan inancında olmakla birlikte bir inanç sistemi olarak Yahudiliğin Hristiyanlıktan daha üstün olduğunu savunmuş,⁴⁶ Yahudilerin imparatorluk için dua etmelerini istemiştir.⁴⁷ Pek çok Yahudi ile yakın arkadaşlık kuran Julian, din bilgini R. II. Hillel’e yazdığı mektubunda ona “kardeşim” diye hitap etmiştir. Yahudiler arasında çok sevilen Julian öldüğünde ölümüne üzülmüş ve yas tutmuşlardır.⁴⁸ Julian Yahudilerin aleyhindeki fermanları ve vergileri feshetmiş, Kudüs’e gitmelerine izin vererek mabedi yeniden inşa etmeğe niyetlenmiş,⁴⁹ bir mektup yazarak niyetini onlarla da paylaşmıştır.⁵⁰ Bu durum Yahudileri ciddi şekilde heyecanlandırmış, onlar akın akın şehre dönmeye başlamışlardır. İmparator mabedin inşasıyla ilgili Antakyalı Alypius görevlendirmiş, gerekli malzemelerin toplanmasını emretmiş, 363’te inşaat süreci başlamıştır. Ne var ki Perslerle savaştayken ciddi şekilde yaralanan Julian ölünce mabedin inşaatı bitmediği gibi Yahudilere verilen tüm imtiyazlar ellerinden alınmıştır.⁵¹ Ancak Yahudiler Siyonist ideallerinden vaz geçmemiş, şehrin yöneticilerine bir miktar rüşvet vererek 9 Ağustos ulusal matem günü şehre girmiş ve mabedin harabeleri üzerinde yas tutmuşlardır.⁵²

Siyonist diplomasi bağlamında sıradaki girişim İmparator II. Theodosius’un eşi Eudocia zamanında gerçekleşmiştir. Kaynaklarda yer alan farklı görüşlerden dolayı bu girişimin tarihini net olarak saptamak pek mümkün değildir. Bazı araştırmacılar bunu Eudocia’nın 438’de Kudüs’e hac ziyareti için geldiği zamana, bazıları ise 440-460 yılları arasında şehrin valisi olduğu zaman 443’e tarihlendirmişlerdir. İlk başvurunun hac ziyareti sırasında, ikinci talebin ise valilik döneminde geldiği, her iki defasında reddedilmese de Yahudilerin şehre yerleşmelerinin valilik döneminde gerçekleşmesi düşüncesi bu ihtilafı ortadan kaldırmaktadır.⁵³ Dönemin kaynakları arasında konuyla ilgili tek bilgi kaynağı Süryani rahip Samsatlı Barsauma’nın (384-456) hayatı üzerine kaleme alınan *Vita Barsumae* adlı

⁴⁵ Nicholas B. Brian vd. (ed.), *Emperor and author: the writings of Julian ‘the Apostate’*, Swansea: The Classical Press of Wales, 2012, xiii.

⁴⁶ Michael Adler, “Julian and the Jews”, *The Jewish Quarterly Review* 5, no 4 (1893), 596, 603-604.

⁴⁷ Stemberger, *Jews and Christians in the Holy Land*, 200.

⁴⁸ Philip Ginsbury and Raphael Cutler, *The phases of Jewish history* (Israel: Devora Publishing, 2005), 131-132.

⁴⁹ Schafer, *The history of the Jews*, 184.

⁵⁰ Graetz, *History of the Jews*, II, 598.

⁵¹ Schafer, *The history of the Jews*, 184.

⁵² Andreas Kaplony, *The Haram of Jerusalem 324-1099: temple, friday mosque, area of spiritual power* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2002), 185.

⁵³ Volker Menze, “The dark side of holiness: Barsauma the ‘roasted’ and the invention of a Jewish Jerusalem”, *Motions of late antiquity: essays on religion, politics and society in honour of Peter Brown*, ed. Jamie Kreiner vd., (Turnhout: Brepols, 2016), 231-232.

kroniktir.⁵⁴ Bu kroniğe göre Yahudiler Eudocia'ya başvurarak mabedin yerinde ibadet özgürlüğü talep etmiş, olumlu cevap almışlardır. Bizans ve Babil topraklarında sürgünde yaşayanlara mektuplar yazarak Kudüs'te mabedin inşa edileceğini haber vermiş, bu davet üzerine Yahudiler şehre akın etmişlerdir. Siyah giysilerle şehirde dolaşarak merasim şeklinde yas tutan Yahudilerden rahatsız olan yerli halk, durumu çevredeki rahiplere haber vermiş, yardım istemişlerdir. Bunun üzerine Barsauma kalabalık sayıda müritleriyle şehre çıkarma yapmıştır. Taraflar arasında yaşanan arbedede ölen ve yaralananlar olmuş, Barsauma'nın müritleri gözaltına alınmıştır. Ancak sayılarının kalabalık olması dolayısıyla Eudocia onlarla ters düşmeği göze almamış ve Yahudilere verdiği izni iptal etmiştir.⁵⁵ Dönemin kaynakları içerisinde sadece birinde yer alması ve hem de gerçekleştiği nakledilen olayın o dönemde Bizans imparatorluğunun politikası ile uyuşmadığını ileri süren bazı araştırmacılar bu rivayeti temkinle karşılamış, Barsauma'nın itibarını abartmak için bir yakıştırma olabileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır.⁵⁶ Bazıları ise diğer zamanlarda olduğu gibi bu defa da Yahudilerin rüşvet vererek bu izni almış olabileceklerini vurgulamıştır.⁵⁷

Yahudilerin lobi girişimciliği yaparak Kudüs'e gelme fırsatına tekrar kavuşmaları Müslümanların şehri fethetmesi sırasında olmuştur. 638'de Kudüs Müslümanların eline geçince Yahudiler şehre yerleşme izni talebiyle o sırada burada bulunan Hz. Ömer'e elçiler göndermişlerdir. Bazı tarihçiler yerli Hristiyanlara verilen Ömer Emannamesi'nde Yahudilerin buraya gelmeme şartının yer aldığını iddia ederek mezkur talebin kabul görmediğini ifade ederken bazıları ise bu iddiayı reddetmişlerdir. Kaynaklarda yaygın olarak yer aldığı üzere, Yahudilerin bu diplomatik girişi başarılı şekilde sonuçlanmış, civarda yaşayan bazı Yahudi aileler şehre getirilmiş ve bir Yahudi mahallesi bile oluşturmuşlardır.⁵⁸ Yahudiler İslami dönemde ziyaret için serbestçe şehre gelebilmişlerdir.

İlginçtir ki Yahudiler önceleri Kudüs'e gelip burada mabedi inşa etmek şeklinde Siyonist ideallerle pek çok askeri ve diplomatik girişimde bulunsalar da İslami dönemde böyle bir yaklaşıma pek yönelmemişlerdir. Bazı araştırmacılar bunu Talmud'da yer alan Üç Yemin düsturu ile ilişkilendirmiştir. Bu düstura göre sürgünde olan Yahudilerin kutsal topraklara zor kullanarak dönmemeleri, aralarında yaşadıkları milletlere karşı ayaklanmamaları ve diğer uluslar üzerinde cebir kullanıp otorite kurmamaları gerekmektedir.⁵⁹ İnanaşa göre, Yahudilerin ulus devleti Tanrı'nın bizzat kontrolünde Davut soyundan gelecek Mesih tarafından kurulacaktır. O gelinceye kadar sabırla beklenmesi gerekir ve bu konudaki her insani teşebbüs neticesiz kalacak, Yahudilere kan ve gözyaşı getirecektir. Konuyla ilgili yaygın görüş bu olmakla birlikte, asırlar boyunca Siyonist ideallerin sürdürülmesi ve her fırsatta pratiğe dökülme gayreti bu izahı zayıflatmaktadır. Belki de bunun gerçek sebebi,

⁵⁴ Jan Willem Drijvers, "Barsauma, Eudocia, Jerusalem and the Temple Mount", *The wandering holy man: the life of Barsauma Christian Asceticism and Religious Conflict in Late Antique Palestine*, ed. Johannes Hahnvd (Oakland: University of California Press, 2020), 91, 94.

⁵⁵ Vita Barsumae, 91:4. Kullanılan kaynak: *The life of the Syrian saint Barsauma: eulogy of a hero of the resistance to the Council of Chalcedon*, çev. Andrew N. Palmer (Oakland: University of California Press, 2020).

⁵⁶ Drijvers, "Barsauma, Eudocia, Jerusalem and the Temple Mount", 95-96.

⁵⁷ Hagith Sivan, *Palestine in late antiquity* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 217.

⁵⁸ Bu konudaki tartışmalar ve değerlendirmelerle ilgili bkz. Hasanoğlu– Arslantaş, *Kudüs*, 170-172.

⁵⁹ *Talmud Bavli*, Ketubot 111a.

daha Emeviler zamanı gibi erken dönemde Müslümanların Harem-i Şerif/Mescid-i Aksa arazisinde Kible Mescidi ve Kubbetussahre Camii başta olmak üzere çeşitli yapılar inşa etmeleridir. Yahudi inancına göre kutsal mabedin yeri burası olduğu için bu İslami yapılar ortadan kaldırılmadan mabedin yapımı mümkün değildi. Fakat güç dengesi bakımından bunu yapamayacaklarının farkında oldukları için Yahudiler Kudüs'e göçüp yerleşmeğe sıcak bakmamıştır. Muhtemelen onlara göre Kudüs'e yerleşmek mevcut durumu kabullenmek anlamına geldiği için pasif itiraz konumunda olmayı tercih etmiş ve sürgün hayatını uzatmışlardır.

Ortaçağda Siyonist ideallerle yapılan son diplomatik girişim, Osmanlı sarayında muteber bir konumda olan Yasef Nasi'nin Sultan Süleyman ve II. Selim nezdinde yaptığı lobi faaliyetleridir. Portekiz'de ünlü Mendes ailesine mensup olan Nasi'nin asıl ismi Juan Miguez olup 1554'te Osmanlı topraklarına göç ettikten sonra Yasef Nasi ismini almıştır. Avrupa'da geniş ticaret ağına sahip olan, ticaretten iyi anlayan Nasi, Osmanlı topraklarında da tiarete devam etmiş, servetine servet katmıştır. O sıradan bir tüccar olmamış, Avrupa ve Osmanlı Yahudilerini takip etmiş ve onlara sahip çıkmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, o kendi döneminin aydını, hayırseveri ve girişimcisi olarak da değerlendirilebilir. Yahudi kaynaklar onun Sultan Süleyman'dan Filistin topraklarında, Tiberiya'da Yahudi kolonisi projesinden bahsetmiştir. İşaret edilmelidir ki Tiberiya Yahudi kolonisi projesi sadece Yahudi kaynaklarda geçip bu konuda Osmanlı kaynaklarında bilgi yer almamaktadır. Bu projesi dolayısıyla bazıları onu Siyasi Siyonizm'in öncüsü olarak nitelemişlerdir. Hristiyanlar arasında baskı ve eziyet gören Yahudileri kurtarmak ve onlara bir yurt teşkil etmek amacıyla Sultan Süleyman'dan gerekli izinleri almıştır. İmar faaliyetleri tamamlanınca insanların buraya göçünü teşvik etmek için onlara iş imkânları oluşturmuş, dokuma tezgahları kurdurmuştur.⁶⁰ Ancak tarihin seyrinden onun bu girişiminin rağbet görmediği anlaşılmaktadır. Belki de bunun muhtemel sebebi, o dönemdeki Yahudilerin Siyonist ideallere sınırsız bağlı olmaları ve Kudüs yerine Tiberiya'ya göç etmeğe sıcak bakmamalarıdır.

Sonuç

19. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan Siyonizm'in teşekkülünde harici ve dâhili etkenler mevcuttur. Harici etken olarak antisemitizm gösterilmelidir. Hristiyanların asırlar boyu süren Yahudi düşmanlığı, onlara neredeyse yaşam imkânı tanımamaları Yahudilere çözüm arayışına sokmuştur. Bazıları geleneksel değerlerinden tamamen veya kısmen vazgeçseler de Yahudi kökenleri dolayısıyla kabul görmedikleri gibi görmeyeceklerini de anlamış, bunun üzerine Yahudi ulusunun bağımsız yaşayabileceği müstakil bir devlete sahip olmaları gerektiği idealini benimsemişlerdir. Bu arayıştayken devletin tesisi için Güney Amerika ve Afrika da dâhil farklı yerler teklif edilmiştir. Ancak bu ideolojinin öncüleri devletin yeri konusunda Yahudi inancı ve tarihinin kendilerine elverişli bir imkân sunduğunu keşfetmişlerdir; bu imkân Siyonizm'in teşekkülündeki dâhili etkindir. Siyonist hareketin liderleri Filistin topraklarında Kudüs'ün başkent olduğu bir devlet kurulması üzerine nihai karara varmış ve tüm çabalarını bu istikamette

⁶⁰ Ahmet Hikmet Eroğlu, "16. yüzyılda Osmanlı devletinde efsanevi bir Yahudi: Yasef Nasi", *Tüm Yönleriyle Yahudilik* (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2012), 724-726.

yoğunlaştırmışlardır. Filistin’de demografik yoğunluk oluşturmak için dünyanın dört bir yanına dağılmış Yahudileri buraya göç etmeye ikna etmişlerdir. Bu ikna sürecinde Yahudilikteki vaat edilmiş topraklar inancını kullanmış, atalarının bu amaçla giriştikleri askeri ve diplomatik çabalarını romantik bir dil ve etkileyici bir üslupla anlatmış ve neticede Filistin’de hatırı sayılır miktarda Yahudi kitle oluşmuş, nihayetinde 1948’de İsrail Devleti kurulmuştur.

Bu süreç içerisinde Siyonizm aleyhine Yahudilerden ciddi tepkiler gelmiştir. Özellikle dindarlar bu ideolojiyi sapkınlık ve bidat olarak nitelemişlerdir. Dindarlara göre Siyonizm ideolojisi Yahudiliği pozitivist temellere dayanan çağdaş Avrupa zihniyetine uyarlama girişiminden başka bir şey değildir. Bu sırada temel kriter üçbin senelik Yahudi geleneği değil pozitivist değerlere dayalı nevezuhur Avrupa zihniyetidir. Siyonistler Yahudi geleneğinde Avrupai değerlerle uygun olanları kabul ederken uygun düşmeyenleri görmezden gelmiş, pek çok itikat esas ve dini doktrini ihmal etmişlerdir. Ayrıca, dini kaynaklarda geçen ve asırlar boyunca Yahudilerin esas aldığı “Üç Yemin” öğretisini de Siyonistler hiçe saymış ve İsrail Devleti’ni tesis etmişlerdir. Bu yüzden Siyonizm ideolojisi ve ürünü İsrail lanetlenmiş, şeytan ameli sayılmıştır. Buna binaen İsrail’de yaşayan anti-Siyonist dindar Yahudiler devlet memuriyetinde çalışmaya ve devletin sübvansiyonlarını kabul etmeye yanaşmamış, cemaat içi dayanışma ile yaşamayı tercih etmişlerdir.

Anti-Siyonist dindar Yahudiler farklı cemaatler şeklinde örgütlenmişlerdir. Bu cemaatler içerisinde özellikle Avrupa kökenli Yahudilerin ağırlıkta olduğu gözlemlenmektedir. Siyonizm’in teşekkül yeri olması nedeniyle, bu durum normal karşılanabilir. İşaret edilmelidir ki dindar Yahudilerin anti-Siyonizm ve İsrail karşıtlığı cemaat içi dayanışma açısından yeterli olsa da dışarıya hitap eden ve aynı görüşü paylaşan kitleleri bir araya getiren birleştirici bir değere dönüşmemiştir. Yerine göre bu cemaatler arasında aynı konuda farklı yaklaşımlar sergilenmekte ve bu yüzden tartışmalar yaşanmakta, bir cemaatin yaklaşımı diğeri tarafından şiddetle kınanmakta ve reddedilmektedir. Ayrıca, bu cemaatlerden cemaat içerisindeki kontrol mekanizmalarının ekonomik faaliyetlerinin şeffaf denetimden uzak olması, Lev Tahor gibi bazılarının ağır cezaları gerektirecek düzeyde cinayetlerle gündeme gelmesi ve benzeri durumlar onları içe kapanmasını sağlamanın yanı sıra bir nevi cemaat liderleri için dokunulmazlık zırhı oluşturmuş, onları hesap vermekten korumuştur. Binaenaleyh, mevcut dinamikleri üzerinde devam ettiği sürece dindar Yahudilerin Siyonizm karşıtlığının geniş kitlelere yayılması veya cemaatlerin bir araya gelerek ittifak içerisinde hareket etmelerinin uzak ihtimal olduğu söylenebilir.

Siyonizm hareketinin ortaya çıkışından günümüze kadar anti-Siyonist dindar Yahudilerin varlığı ve ileri sürdükleri dini gerekçelerle bu ideolojiyi çürütme amacı taşıdıkları realite olmakla birlikte, mabedin düşüşünden sonra geçen yaklaşık ikibin senelik Yahudi tarihi tecrübesi onları desteklemekten uzak görünmektedir. Yahudi dini dünyagörüşünde Kudüs en önemli, merkezi yeri tuttuğu gibi “*Şivat Siyon*” diye ifade edilen Kudüs’e dönüş gayesi diasporadaki Yahudileri asırlarca meşgul etmiştir. Bahis konusu uzun tarih boyunca Yahudiler, ismi Siyonizm olmasa da onunla aynı dayanak ve gayeleri terennüm eden herşeye sarılmış, oluşan her fırsatı değerlendirmiş veya uygun şartları oluşturmak için

uğraşmışlardır. Bu uğurda girdikleri savaşlarda ciddi sayıda can kaybı yaşandığı kaynaklarda zikredilmektedir. Sergiledikleri askeri girişimlerin fayda vermediğini görünce başka halklarla işbirliği yoluna girip onların askeri gücünü kullanmaktan geri durmamışlardır. Kalıcı başarı getirmeyen askeri arayışlarla kalmamış, Kudüs uğrunda ister Roma ve Bizans imparator ve yetkilileri, isterse Müslüman halife ve padişahlar nezdinde yoğun diplomatik girişimlerde bulunmuşlardır. Yine zaman zaman kendi aralarından Mesih iddiasıyla ortaya çıkan ve bölgeyi ele geçirip orada Kudüs merkezli bir Yahudi devleti inşa etme duygularına hitap eden figürlerin peşine takılmış, onları desteklemişlerdir. Bu gerçeklikler Siyonizm öğretisinin fikri olarak Yahudi geleneğinde sağlam zemine dayandığını ve bu fikrin zaman zaman pratiğe de yansıdığının kanıtı niteliğindedir. Anti-Siyonist Yahudilerin Siyonizm'e eleştirisi özellikle Mesih doktrini bağlamında tutarlı olmakla birlikte, geçen zaman içerisinde dindar Siyonist teolog ve din adamlarının bu meydan okumaya karşı cevap geliştirmiş ve tatminkâr olmamakla birlikte yeni yorumlarla kendi ideolojilerini savunmuşlardır.

Beyanname:

- 1. Etik kurul izni:** Bu çalışma için gerekmemektedir.
- 2. Katkı oranı beyanı:** Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.
- 3. Çıkar çatışması beyanı:** Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler, Michael. "Julian and the Jews." *The Jewish Quarterly Review* 5. no 4 (1893): 591-651.
- Avi-Yonah, Michael. *The Jews of Palestine: a political history from Bar Kokhba war to the Arab conquest*. Oxford: Basil Blackwell Publisher, 1976.
- Avni, Gideon. "The Persian conquest of Jerusalem (614 c.e.) - an archaeological assessment." *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, no 357 (2010), 35-48.
- Emperor and author: the writings of Julian 'the Apostate'*. edited by Nicholas B. Brian ve dğr., Swansea: The Classical Press of Wales, 2012.
- Comay, Joan. *Who's who in Jewish history after the period of the Old Testament*. Abingdon: Routledge, 2023.
- Demosthenos, Areti. "Jews and Muslims in Cyprus: positive aspects of coexistence." in *Jewish-Muslim relations: historical and contemporary interactions and exchanges*, edited by Ednan Aslan ve dğr. 177-198. Wiesbaden: Springer VS, 2019.
- Drijvers, Jan Willem. "Barsauma, Eudocia, Jerusalem and the Temple Mount." in *The wandering holy man: the life of Barsauma Christian Asceticism and Religious Conflict in Late Antique Palestine*. edited by Johannes Hahn ve dğr., 89-102. Oakland: University of California Press, 2020.
- Edelheit, Hershel, and Edelheit, Abraham J. *History of Zionism: a handbook and dictionary*. Abingdon: Routledge, 2019.

- Eroğlu, Ahmet Hikmet. "16. yüzyılda Osmanlı devletinde efsanevi bir Yahudi: Yasef Nasi." *Tüm Yönleriyle Yahudilik*. Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2012, 719-731.
- Ewald, Heinrich. *The history of Israel, VIII: the post apostolic age*. Translated by J.F. Smith. London: Longmans Green, 1886.
- Fuks, Alexander. "Aspects of the Jewish Revolt in A.D. 115-117.", *The Journal of Roman Studies* 51. no 1-2 (1961): 98-104.
- Ginsbury, Philip, and Cutler, Raphael. *The phases of Jewish history*. Israel: Devora Publishing, 2005.
- Goodman, Martin. "Trajan and the origins of Roman hostility to the Jews." *Past & Present*. no 182 (2004): 3-29.
- Graetz, H. *History of the Jews: from the reign of Hyrcanus to the complition of the Babylonian Talmud II*. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1902.
- Har-El, Menashe. *Golden Jerusalem*. Jerusalem: Gefen, 2004.
- Hasanoğlu, Eldar ve Arslantaş, Nuh, *Kudüs: vahiyle kutsanan şehir*. İstanbul: Albaraka, 2021.
- Hasanoğlu, Eldar. "Anti-Zionist Jews: their views and activities." in *Al-Aqsa Flood: a turning point in Middle Eastern politics*. edited by Muhittin Ataman, 287-302. Ankara: SETA, 2024.
- Hasanoğlu, Eldar. "Yahudiler Siyonizm'i Hristiyanlardan mı aldılar?." *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1. no 9 (2022): 117-154.
- Horowitz, Elliott. "The vengeance of the Jews was stronger than their avarice: modern historians and the Persian Conquest of Jerusalem in 614." *Jewish Social Studies* 4. no 2 (1998): 1-39.
- Kaplony, Andreas. *The Haram of Jerusalem 324-1099: temple, friday mosque, area of spiritual power*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2002.
- Kaufman, Menahem. *An ambiguous partnership: Non-Zionists and Zionists in America 1939-1948*. Jerusalem: The Magnes Press, 1991.
- Kolsky, Thomas A. *Jews against Zionism*. Philadelphia: Tmepale University Press, 1990.
- Kurt, Ali Osman. "Anti-Siyonist Yahudiler: Neturei Karta ve İsrail siyasetindeki yeri." *Bütün Yönleriyle Yahudilik*. Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2012, 399-420.
- Küçük, Abdurrahman. "Yahudilikteki Arz-ı Mev'ûd anlayışının boyutları." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. no 33 (1992): 101-111.
- Medding, Peter Y. "Patterns of political organization and leadership in contemporary Jewish communities." *Kinship and consent: the Jewish political tradition and its contemporary uses*. edited by Daniel J. Elazar. Lanham: University Press of America, 1983.
- Menze, Volker. "The dark side of holiness: Barsauma the 'roasted' and the invention of a Jewish Jerusalem." *Motions of late antiquity: essays on religion, politics and society in honour of Peter Brown*. edited by Jamie Kreiner ve dğr., 231-247. Turnhout: Brepols, 2016.
- Novenson, Matthew V. "Why does R. Akiba acclaim Bar Kokhba as Messiah?." *Journal for the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic, and Roman Period* 40. no 4-5 (2009), 551-572.
- Özalkan, Seda. "Yahudilerin Siyonizm karşıtlığı." YL tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, 2017.
- Özcan, Şevket. "Yahudi dualarında Kudüs., *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18. no 35 (2019): 23-47.

- Powell, Lindsay. *The Bar Kokhba War AD 132–136: the last Jewish revolt against imperial Rome*. Bloomsbury: Bloomsbury USA Publishing, 2017.
- Rabkin, Yakov M. *A threat from within a century of Jewish opposition to Zionism*. London - New York: Zed Books, 2006.
- Rafael Medoff, and Waxman, Chaim I. *Historical dictionary of Zionism*. Lanham: The Scarecrow Press, 2008.
- Safran, William. "The diaspora and the homeland: reciprocities, transformations and role reversals." *Transnationalism: Diasporas and the Advent of a New (Dis)order*. edited by Eliezer Ben Rafael and Yitzhak Sternberg, 75-99. Leiden: Brill, 2009.
- Schafer, Peter. *The history of the Jews in the Greco-Roman World*. London: Routledge, 2003.
- Schoeps, H. Julius. *Pioneers of Judaism: Hess, Pinsker, Rülf*. Berlin: De Gruyter, 2013.
- Schürer, Emil. *A history of the Jewish people, II: political history of Palestine from B.C. 175 to A.D. 135*. Edinburgh: T&T Clark, 1924.
- Sivan, Hagith. *Palestine in late antiquity*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Sokolow, Nahum. *The history of Zionism: 1600-1918*. London: Longmans, 1919, I.
- Stemberger, Gunter. *Jews and Christians in the Holy Land: Palestine in the fourth century*. Translated by Ruth Tuschling. Edinburgh: T&T Clark, 2000.
- Şenay, Bülent. *Christian Zionism, theopolitics and Biblical myth-making*. Bucuresti: Bucharest University Press, 2021.
- The life of the Syrian saint Barsauma: eulogy of a hero of the resistance to the Council of Chalcedon*. Translated by Andrew N. Palmer. Oakland: University of California Press, 2020.
- Waxman, Chaim J. "Religious culture and politics in Israel." In *The modern Jewish experience*. edited by Jack Wertheimer, 201-210. New York: New York University Press, 1993.
- Woods, Patricia. "Fault Lines." In *The Cambridge companion to Judaism and Law*. edited by Christine Hayes, 386-420. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Extended Abstract

Zionism is an ideological and social trend which emerged in Europe in 19th century. There should be mentioned some external and internal factors in the emergence of this trend. The exclusionary and anti-Semitic attitude of European Christians towards Jews for centuries should be mentioned as an external factor. After Christianity, whose religious doctrines were based on hostility toward Jews, gained worldly dominance in Europe from the 5th century onwards, Jews were oppressed and their political, economic, social, civil, etc. rights were restricted. Although some Jews converted to Christianity in order to escape from these harsh conditions, they were often not fully accepted due to their origins. The Zionist movement emerged as a result of the search for a solution to the predicament which they are in. This movement set out with the goal of establishing a state in Palestine, with Jerusalem as its capital, where the Jewish nation would live independently. Although Zionism emerged out of the social realities of the 19th century, it based itself on Jewish historical values and traditional beliefs. This situation was the internal factor in the formation of Zionism. The narratives in Jewish sacred texts about the religious significance of Jerusalem contributed significantly to the ideology of Zionism. The word of Zion was used in Jewish sacred texts as one of the names of Jerusalem. Therefore, the word Zionism comes from the roots of word Jerusalem and should be understand as Jerusalem cause. In

addition, the belief in the promised land (*arz-ı mevud*) in Judaism was the motto of the pioneers of Zionism. In line with this motto, they referred to the militarist and diplomatic efforts of Jews made throughout history to return to Jerusalem and build the temple there and presented their own attempt as the last one of these efforts.

However, the approach of Jews to Zionism has not been uniform. Some embraced the ideology, while others rejected it. Over time some of them changed their stance. In particular, the concrete success of Zionism, such as the establishment of the state of Israel, and the opening of space for religious rules in the country at the state level, were important factors in the change of opinion of the opponents. Thus, many who were initially against Zionism adopted a neutral approach and as an a-Zionist they did not oppose to it, as well as there were a plenty number of whom accepted Zionist ideology completely and joined the Zionists. However, a considerable number of secular and religious people continue to oppose Zionism. Although Zionism tried to match itself with religious values by referring to the Jewish tradition, the opposing religious people see it as a perversion and heresy. According to anti-Zionist religious Jews, post-Enlightenment European values have been dictated to Judaism in the form of Zionism. Those among Jewish doctrines that conformed to European values were accepted and those that did not were discarded, which resulted as emergence of unreasonably created ideology. According to this claim, the Zionists took the doctrine of the chosen people and the belief in the promised land as the Jewish equivalent of the ideas of nationalism and the nation-state, which was popular in Europe at the time. In the meantime, the belief in the Messiah and the divine savior was discarded because it had no equivalent in the European religious intellectual environment. According to them, the Zionists also violated the “Three Oaths” in the Talmud. According to this principle, until the coming of Messiah, the divine savior, the Jews should not rebel against the people, should not use force and should not migrate en masse to the Promised Land. For centuries the Jews have lived in accordance with this principle. However, the Zionists disrupted it and organized mass migrations to Palestine and established the State of Israel and in this way they rebelled against the Muslims they lived among. Due to this approach, anti-Zionist religious Jews did not recognize the State of Israel as legitimate and described it as “the home of perversion and the land of rebellion”.

Today, religious anti-Zionist Jews are represented in different congregations. These communities are mainly made up of Ashkenazi Jews of eastern European origin. Neturei Karta is the most numerous group among them. Some communities have come together under the leadership of the Satmar and formed an umbrella organization called Edah Charedit. There are also a number of smaller congregations. Among the anti-Zionist religious Jews, members of the Lev Tahor (Pure Heart) Community have been the subject of serious investigations due to the forced marriage of underage girls and similar crimes.